

0.0 Vooraf

0.1 Voorwoord

Toelichting

Het voorwoord biedt de mogelijkheid om beknopt de achtergrond van de duurzame ambities in te leiden. Wat zijn de belangrijkste beweegredenen om een duurzaam project te willen realiseren? Te denken valt aan een beschrijving van de maatschappelijke doelstellingen van de organisatie.

Aanbevelingen

- Als u serieus voor een duurzaam project wilt gaan, verdient het de voorkeur om het thema duurzaamheid goed binnen de organisatie te verankeren. Wanneer dit niet gebeurt, zijn ambities ten aanzien van duurzaamheid vaak zaken die het eerst sneuvelen indien het project tijdens de rit (bij voorbeeld door budgettaire tegenvallers) aangepast moet worden.
- In de uitwerking van de aanbestedingsleidraad is voldoende ruimte om dieper in te gaan op de rol van duurzaamheid in uw organisatie als aanbestedende partij, op de verwachtingen ten aanzien van duurzaamheid van de aanbieders en op de ambities en eisen ten aanzien van duurzaamheid in het ontwerp. In het voorwoord volstaat een beknopte omschrijving die het belang en de positie van het thema duurzaamheid in de opdracht benadrukt.

Voorbeelden

“De EAE is nationaal en internationaal een topinstituut voor excellent onderwijs, onderzoek en innovatie over energie en de ontwikkeling naar een eigentijdse, betrouwbare, duurzame en betaalbare energievoorziening met gas als ankerpunt. De EAE staat open voor alle mensen, organisaties en bedrijven die hieraan mee willen werken.”
Bron: Rijksuniversiteit Groningen. Selectieleidraad architectenselectie Energy Academie Europe (EAE) d.d. 20 juli 2012

“De kernboodschap die de TU/e aan de architect [...] mee wil geven is dat met kennis en respect van en voor de cultuurhistorie, de gevraagde duurzaamheidsambities – al dan niet met technische middelen- vertaald dienen te worden in een nog niet vertoonde ‘corporate architecture’, dit als opmaat voor de hele campus.”
Bron: Technische Universiteit Eindhoven. Selectieleidraad Europese Aanbesteding Project 2 (Campus 2020, TU/e) d.d. 17 september 2010

“De gemeente Rotterdam heeft grote ambities met het project. De belangrijkste ambities zijn excellente architectuur, de stedenbouwkundige inpassing en duurzaamheid. Hiervoor is de gemeente Rotterdam op zoek naar een architect die een ontwerp kan maken dat deze ambities samen met het complexe programma integraal benadert.”
Bron: Gemeente Rotterdam. Architectenselectie herontwikkeling Stadskantoor Rotterdam. Selectieleidraad. d.d. 23 maart 2009

0.2 Niet - openbare aanbesteding

Toelichting

De [Aanbestedingswet](#) verplicht niet tot Duurzaam Inkopen, dat wil zeggen het verankeren van duurzaamheid in alle stappen van het inkoopproces. Echter, zowel het Europese als het landelijke beleid is erop gericht dit zoveel mogelijk te stimuleren. De Nederlandse

Rijksoverheid koopt sinds 2010 100% duurzaam in. De doelstelling voor andere (overheids)organisaties is om in 2012 tot 2015 tot 75% van de inkooptrajecten duurzaam in te kopen. Volgens de [Handleiding Duurzaam Inkopen](#) van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu gelden bij duurzaam inkopen de volgende overwegingen:

- Middels marktverkenningen of -consultaties inventariseert u wat de markt te bieden heeft op het gebied van duurzaamheid en welke kosten daaraan verbonden zijn.
- In uw aanbestedingsdocument en/of in het contract neemt u duurzaamheidscriteria op.
- U selecteert marktpartijen die voldoen aan bepaalde duurzaamheidscriteria.
- U controleert of de opdrachtnemer(s) de gemaakte duurzaamheidsafspraken ook daadwerkelijk nakomt.

Duurzaam inkopen betekent steeds vaker ook ‘Maatschappelijk Verantwoord Inkopen’. Dat houdt in dat naast milieucriteria ook sociale criteria gelden. Dat zijn criteria die te maken hebben met sociale voorwaarden en met social return. Sociale voorwaarden richten zich op het verbeteren van arbeidsomstandigheden in de gehele productieketen. Door toepassing in aanbestedingsdocumenten stimuleert u de naleving van internationaal geaccepteerde arbeidsnormen en mensenrechten. Voor Europese aanbestedingen is uitgewerkt hoe sociale voorwaarden kunnen worden toegepast [Sociaal kopen. Gids voor de inachtneming van sociale overwegingen bij overheidsopdrachten](#). Social return heeft betrekking op het stimuleren van het betrekken van groepen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Steeds meer aanbestedende diensten, te beginnen bij de rijksoverheid, hebben zich middels eigen aanbestedingsbeleid verplicht om bij aanbestede overheidsopdrachten tenminste 5% van de opdrachtsom te laten besteden aan *social return*. Het *social return* beleid van het rijk is vastgelegd in [Social Return. Handleiding voor aanbestedende diensten van het Rijk](#). De afgelopen jaren zijn reeds aanbestedingen van architectendiensten aangekondigd waarin de ‘5% regeling’ voor *social return* gehanteerd werd.

Aanbevelingen

- Verdiep u in de mogelijkheden en onmogelijkheden van milieucriteria en sociale criteria wanneer u duurzaamheid een belangrijk aandachtspunt acht voor uw opdracht. Raadpleeg een deskundige als u er zelf niet uitkomt.
- Informeer naar het duurzaamheidsbeleid van uw organisatie.
- Controleer of uw organisatie duurzaamheidsconvenanten heeft gesloten en welke ambities en eisen daar mogelijk voor uw project uit voortvloeien.
- Probeer duurzaamheid in het hele inkoopproces te verankeren.
- Onder de ‘bijzondere uitvoeringsvoorwaarden’ is ruimte om duurzaam inkoopbeleid dat op de uitvoering van de opdracht van toepassing is op te nemen.

0.3 Inhoud leidraad

Aanbevelingen

- Duurzame projecten zijn complex, omdat het begrip duurzaamheid voor meerdere interpretaties vatbaar is, omdat duurzame projecten vaak een vorm van experiment in zich dragen en omdat duurzaamheid vraagt om een hoogwaardig integraal ontwerpproces. Vanwege deze complexiteit ligt het splitsen van de aanbestedingsprocedure in een selectie- en gunningsleidraad voor de hand.
- Bij de doorkijk naar de opzet van de gunningsfase is het mogelijk om aan te geven hoe duurzaamheid beoordeeld wordt en meeweegt in de eindbeoordeling. Wanneer

gevraagd wordt om een ontwerp in het kader van de inschrijving, zijn er diverse meetinstrumenten beschikbaar (denk aan BREEAM, GreenCalc, GPR, energielabel et cetera). Het toepassen van een meetinstrument of label is bij voorkeur niet een doel op zich, maar een middel om het duurzame project te krijgen dat het beste aansluit op de unieke eisen en wensen van de eigen organisatie. U kunt aanbestedingsrechtelijk geen keur eisen, maar wel vragen om een beschrijving hoe het ontwerp een bepaald duurzaamheidsniveau heeft conform een objectieve en transparante assessment methode. Het verdient aanbeveling om expertadvies in te winnen over de toetsingsinstrumenten die het beste passen bij de duurzame visie en ambities van de organisatie.

- Indien u naast milieutechnische aspecten ook sociale criteria mee wilt laten wegen in de gunningfase, dient dit uitdrukkelijk te worden vermeld in de aankondiging van de opdracht en de aanbestedingsdocumenten.

1.0 Aanbestedende dienst

1.3 Indienen van aanmeldingen/inschrijvingen

Toelichting

U kunt het thema duurzaamheid ook toepassen op de inrichting van uw aanbestedingsprocedure. Het reduceren van papiergebruik en terugdringen van door koeriers te maken kilometers door het inkoopproces (deels) te digitaliseren (e-tendering) is hiervan een praktische invulling. E-tendering kan worden gedefinieerd als het inzetten van geautomatiseerde hulpmiddelen om een selectieproces te faciliteren, gebruikmakend van internettechnologie. Het maakt het mogelijk dat aanmeldingen en inzendingen digitaal ingediend worden. Het inkoopproces volledig digitaliseren is minder geschikt voor een architectenselectie omdat in het directe contact zoals bij een planpresentatie meer ruimte is voor interactie.

Aanbevelingen

- Overweeg digitale aanmeldingen en inzendingen indien u uw aanbestedingsproces duurzaam wilt inrichten.

2. Voorwerp van de opdracht

2.1 Het project in vogelvlucht

2.1.1 Kern van het project

Toelichting

Het benoemen van het thema duurzaamheid bij de beschrijving van de kern van het project geeft het belang aan dat gehecht wordt aan een duurzame oplossing. Duurzaamheid is een containerbegrip. Een algemeen geaccepteerde definitie van duurzaamheid komt uit het rapport van de VN-commissie van Brundtland uit 1987 en luidt: "Ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen." Als aanbestedende dienst heeft u de ruimte om een eigen invulling te geven aan het begrip duurzaamheid in het project. Richting de markt is van groot belang om het begrip duurzaamheid binnen de kaders van de opdracht duidelijk te definiëren.

In de praktijk resulteert de wens om het complexe begrip duurzaamheid hanteerbaar te maken en risico's te mijden vaak in het voorschrijven van concrete oplossingen. Daardoor wordt de kennis en creativiteit in de markt niet optimaal benut. Wellicht beschikt de markt over aantrekkelijke oplossingen die u niet voorzien had.

Aanbevelingen

- Geef een duidelijke definitie van het thema duurzaamheid in de beschrijving van de kern van het project, wanneer duurzaamheid een prominente rol speelt binnen het project. Desnoods kunt u hier advies voor inwinnen bij een gespecialiseerd adviesbureau, of bij een architect.
- Het verdient aanbeveling om het begrip duurzaamheid uit te werken volgens de stappen:
 1. Motivatie: Waarom is duurzaamheid belangrijk?
 2. Visie en ambities: Hoe is duurzaamheid in de vraag verwerkt? Welke thema's zijn van belang, hoe ziet het duurzame ontwerp er uit en hoe functioneert het?
 3. Eisen: Wat zijn de concrete eisen die horen bij de visie en ambities?
- De kern van de opgave wordt bij voorkeur oplossingsgericht gespecificeerd.

Voorbeelden

“Ook het milieuaspect zal in de gehele planvorming zwaarwegend meetellen. Samen met de VMBO school en een in ontwikkeling zijnde woningcomplex in de directe omgeving, is middels een zogenaamde tender een fikse subsidietoezegging verkregen voor opvang en verdeling van warmte- en koudeopslag alsmede toepassingen van energie uit zonnewarmte. [...] Daarnaast is er voor het oude systeem in duurzaam bouwen (DUBO) een nieuwe methode van toepassing verklaard: het zogenaamde GPR systeem. De GPR-prestaties worden weergegeven in thema's en bijbehorende ambitieniveaus waarbij per saldo een iets hoger niveau als het oude DUBO systeem bereikt dient te worden door slim om te gaan met materialen en installaties.”

Bron: Gemeente Eindhoven. Selectieleidraad Architect Sportaccommodatie Botenlaan. d.d. 8 juni 2009

“Een thema is ook om het energiegebruik zoveel mogelijk zichtbaar te maken, bij voorbeeld door de toepassing van PCM's die van kleur veranderen als ze warmte opnemen. Ook kan de EnergyMirror® gebruikt worden. De EnergyMirror® is een modern communicatiemiddel dat helpt bij de bewustwording van het energiegebruik door medewerkers, klanten en relaties. Dit gebeurt d.m.v. het visualiseren van het energiegebruik en het weergeven van energieproductie.”

Bron: Gemeente Brummen. Selectieleidraad Design&Construct. Ten behoeve van de Europese (niet-openbare) aanbesteding van Gemeentehuis te Brummen. D.d. 25 mei 2011

2.1.2

Projectgegevens

Toelichting

Aard van het project

Met het oog op transparantie kunt u ervoor kiezen om een concrete uitspraak te doen over de aard van het project: nieuwbouw, renovatie, herbesteding, et cetera. Echter, het is niet altijd op voorhand duidelijk wat de meest duurzame invulling voor uw huisvestingsvraag is. Het is vaak het meest duurzaam om niet (nieuw) te bouwen. Als u een

duurzame keuze voor het project wilt maken, ligt het voor de hand om de opties van verbouwing (van de bestaande huisvesting of van een alternatief bestaand pand) of vernieuwbouw serieus af te wegen. Uiteraard kunt u de aard van uw project ook in het midden laten en de markt uitdagen om met de meest duurzame oplossing voor uw project te komen.

Locatie en context

Als opdrachtgever heeft u meestal zelf invloed op de locatie. De locatiekeuze is een belangrijke randvoorwaarde voor het realiseren van duurzame kwaliteit. De oriëntatie van het gebouw bijvoorbeeld heeft een hoge impact op de mogelijkheid om op een natuurlijke manier het energieverbruik laag te houden. De ecologische waarde van het gebied heeft ook impact. Als u gaat bouwen in een kwetsbaar of afgelegen gebied zullen waarschijnlijk extra maatregelen getroffen moeten worden om het project als 'duurzaam' aan te kunnen merken. Ook een goede aansluiting op het openbaar Vervoer kan een overweging zijn. Dit zijn zaken om mee te wegen bij de locatiekeuze en bij het formuleren van uw ambities voor duurzaamheid.

Omvang van het project

Compact bouwen draagt in principe bij aan het beperken van energie- en materiaalgebruik. Tegelijkertijd wordt overmaat vaak gezien als manier om flexibiliteit te creëren en zo en langere levensduur voor het project te realiseren. In dat opzicht kan overmaat dus juist ook een duurzame ontwerpstrategie zijn.

Aanbevelingen

- Het (laten) uitvoeren van een haalbaarheidsstudie is een goed middel om met inzet van beperkte middelen (tijd en geld) een afgewogen beslissing te nemen.
- Als u de markt de maximale ruimte wilt geven om met de meest duurzame oplossing te komen is het denkbaar om de invulling van de aard van het project open te laten.
- Voor sloop, renovatie, restauratie, beheer zijn verschillende duurzame richtlijnen voorhanden.
- Zeker in het geval van nieuwbouw kunt u overwegen het huisvestingsproject te realiseren op een hergebruikte locatie (eerder ontwikkelde grond) of op een locatie die niet ecologisch kwetsbaar is. Door het (laten) uitvoeren van een natuurrapportage door een bioloog / ecooloog kunt u een onderbouwde afweging maken over de locatiekeuze. Onderdeel van de natuurrapportage is een overzicht van de aanwezige ecologische waarden en het potentieel voor plant- en diersoorten.
- Wanneer blijkt dat de gekozen (nieuwbouw)locatie een bijzondere (bijvoorbeeld ecologische) waarde heeft, ligt het voor de hand om dat te vermelden bij de beschrijving van de locatie en context. U kunt vervolgens aangeven welke verwachtingen u van het ontwerp heeft ten aanzien van de inpassing van de nieuwbouw in de kwetsbare locatie.
- Het is mogelijk om bij de beschrijving van de omvang van de opdracht aan te geven welke duurzame overwegingen een rol spelen bij het vaststellen van de omvang van het project.

2.1.3 Projectambities

Uitweiding over duurzaamheid in toelichting schrappen; in plaats daarvan verwijzing naar blauwe tab

Toelichting

Het verschil tussen ambities en eisen is dat ambities niet meetbaar zijn en dus ook niet getoetst kunnen worden. Ambities met betrekking tot duurzaamheid kunnen zijn: onderhoudsarm; energiezuinig; milieuvriendelijk; lage levenscyclus kosten; hoge restwaarde (toekomstwaarde) etc

Idealiter start het formuleren van duurzame ambities met een duurzaamheidsvisie. De eerste vraag is: Waarom kiest u voor een duurzame oplossing voor het huisvestingsvraagstuk (zie ook 0.1). Door dit scherp te krijgen, is het eenvoudiger om dit uit te werken in concrete ambities en tenslotte in meetbare eisen en beoordeelbare criteria. Er zijn grofweg drie beweegredenen te onderscheiden:

- a. Overtuiging van de organisatie. Intrinsieke, op waarden gebaseerde overtuiging van de leiding dat duurzaamheid en MVO hoort.
- b. Strategische inschatting om in te gaan op de trend. Externe omstandigheden (waaronder bijvoorbeeld druk stakeholders) verlangen dat duurzaamheid en MVO moet. De externe druk om duurzaam te bouwen kan ook voortkomen uit de aard van het project zelf, zoals een ecologisch kwetsbare bouwlocatie.
- c. Inschatting van toekomstige markten en randvoorwaarden dat duurzaamheid en MVO loont.

De duurzaamheidsthema's die van overheidswege als belangrijk worden aangemerkt, zijn **energie, materialen en gezondheid**. Naast deze drie milieuthema's zijn talloze andere onderwerpen denkbaar zoals mobiliteit, ecologie, water en afval, en sociale duurzaamheid. Het is mogelijk om voor iedere opgave / ieder project opnieuw te bepalen op welk(e) thema(s) de nadruk komt te liggen. Hoe beter de belangrijkste duurzaamheidsthema's aansluiten op de algemene ambities (visie, missie) van de organisatie, hoe beter de huisvesting een bijdrage kan leveren aan de identiteit van de organisatie.

KOMPAS light onderscheidt ruimtelijke, functionele en technische ambities. In de praktijk wordt het thema duurzaamheid vaak benoemd als zelfstandige ambitie, dan wel overwegend opgehangen aan technische ambities. Duurzame oplossingen hebben de meeste kans van slagen als duurzame ambities **integraal** opgenomen zijn in de ruimtelijke, functionele én technische ambities:

- **Ruimtelijke kwaliteit uitklappen indien aangeklikt**
Duurzame ontwerp kwaliteit heeft invloed op de ruimtelijke vormgeving. De wens om energiezuinig of -neutraal te bouwen kan bijvoorbeeld betekenen dat het niet mogelijk (of zeer kostbaar) is om een transparante gevel te ontwerpen. De wens om zelf energie te leveren kan resulteren in het realiseren van een aanzienlijke oppervlakte pv-cellen. Een focus op duurzaam materiaalgebruik betekent een aanzienlijke inperking van de mogelijkheden. De veel voorkomende draagconstructie van een in het werk gestort betonskelet bijvoorbeeld is geen duurzame ontwerp oplossing. Ook het toepassen van bepaalde duurzame ontwerpstrategieën leidt tot de introductie van specifieke stijlkenmerken. Zo leidt Passief Bouwen in de regel tot een relatief gesloten geveloppervlak. Duurzame ontwerp kwaliteit kan ook een sterke esthetische component hebben. Bij duurzaam bouwen denken veel mensen bijvoorbeeld aan een ecologische uitstraling met groene daken en houten gevels. Het is ook mogelijk om juist 'high tech' duurzame architectuur te realiseren. Duurzaamheid kan ook onzichtbaar verweven zijn in de architectuur. Het is mogelijk om op deze plek in de leidraad

een uitspraak te doen over de ruimtelijke verwachtingen die samenhangen met de duurzame ambities. [Uitklappen tot hier](#)

- **Functionele kwaliteit** [uitklappen indien aangeklikt](#)

Functionele duurzaamheid heeft betrekking op het welbevinden van de gebruiker. Onder functionele gebouwkwaliteit vallen onderwerpen als toegankelijkheid, doelmatigheid, flexibiliteit, veiligheid en gezondheid, comfort, ruimtelijke oriëntatie, privacy en contact. Van deze begrippen is 'gezondheid' vanuit de overheid als duurzaam ontwerpthema benoemd. Aanverwante termen zijn 'gezond bouwen' en 'frisse scholen'.

Flexibiliteit kan ook worden opgevat als specifiek duurzaam ontwerpthema. Een flexibel gebouw kan de levensduur van het gebouw als geheel of van verschillende onderdelen binnen het gebouw immers aanzienlijk verlengen. Daarnaast kan een flexibel gebouw materiaalverspilling voorkomen doordat niet of minder gesloopt en herbouwd hoeft te worden. Een extreme vorm van een flexibel gebouw is een demontabel gebouw. [Uitklappen tot hier](#)

- **Technische kwaliteit** [uitklappen indien aangeklikt](#)

Bij het benoemen van duurzame ontwerp kwaliteit wordt de nadruk vaak gelegd op de technische kwaliteit, zoals materiaal, afval en energie. Ambities die hierbij horen zijn bijvoorbeeld een energieneutraal gebouw, een energieleverend gebouw, een CO2 neutraal gebouw. Ook het uitspreken van de ambitie om Cradle to Cradle te bouwen is in eerste instantie een technische ambitie, omdat de Cradle to Cradle uitgangspunten vooral gaan over de manier waarop wordt gebouwd en niet over de ruimtelijke of over de functionele kwaliteit van dat gebouw. [Uitklappen tot hier](#)

Aanbevelingen

- Overdaad schaad. Het is aan te raden het aantal duurzaamheidsaspecten te beperken tot die aspecten die voor uw organisatie van onderscheidend belang zijn. U kunt hiervoor bijvoorbeeld gebruik maken van een ambitieweb. Dit is een grafische weergave van het gewicht van verschillende duurzaamheidsthema's die in het project spelen zoals bijvoorbeeld energie, gezondheid, landgebruik, materiaalgebruik.
- In het algemeen geldt dat hoe scherper de vraag is gesteld, hoe beter het antwoord gegeven kan worden. Kompas Light gaat er vanuit dat de opdrachtgever bij het in de markt zetten van de opdracht een helder beeld voor ogen heeft van de duurzame ambities. Dat betekent dat in de voorbereidingsfase middelen (tijd en geld) moeten worden ingezet om de visie en ambitie en meetbare doelstellingen ten aanzien van duurzaamheid uit te werken. U kunt hier advies voor inwinnen bij gespecialiseerde partijen. U kunt voor dit advies ook een architect inschakelen.
- Het is ook mogelijk om het formuleren van de ambities ten aanzien van duurzaamheid onderdeel te maken van de uitvraag. De markt wordt dan uitgedaagd om binnen de gegeven voorwaarden van tijd en geld een maximale duurzaamheidsprestatie te leveren. U bespaart hiermee kosten en tijd in het voortraject, en u geeft de markt maximale vrijheid. Het risico dat u niet de beste (duurzame) oplossing voor uw vraagstuk krijgt kan niet volledig worden uitgesloten.
- Het is goed om voorafgaand aan het formuleren van de opgave een beeld te vormen van mogelijke spanningsvelden (en kansen) ten aanzien van de ruimtelijke consequenties van duurzame ambities. Een haalbaarheidsstudie is hiervoor een geëigend middel. Het kan ook voldoende zijn om in de uitvraag de voorziene

spanningsvelden te benoemen en bij het opstellen van de eisen aan te geven hoe met deze spanningsvelden dient te worden omgegaan.

- Het is aan te raden om als onderdeel van de opgave een beeld te vormen over de gewenste of ongewenste duurzame vormgevingsaspecten. De eerste vraag is dan: moet het project een herkenbare duurzame uitstraling krijgen of juist niet? De tweede vraag is: Als wordt gekozen voor een herkenbare duurzame uitstraling van het gebouw, welke stijkenmerken hebben dan de voorkeur? Of wordt dit aan de markt overgelaten?
- Het bestuderen van bestaande duurzame gebouwwontwerpen in boeken en door middel van excursies helpt om de mogelijkheden te verkennen en een eigen standpunt te bepalen.
- Net als ruimtelijke kwaliteit raakt functionele kwaliteit in alle gevallen aan duurzaamheid. Het is goed om mogelijke spanningsvelden (en kansen) in een vroeg stadium te identificeren. Zo blijkt er in de praktijk een spanningsveld tussen het bouwen volgens het 'frissen scholen' principe en het halen van hoge energieprestaties.
- De functionele gebouwkwaliteit kan ook het leitmotiv zijn voor duurzaam bouwen. Bij het bouwen voor kwetsbare doelgroepen zoals kinderen, zieken en ouderen is het niet vreemd als 'duurzaam bouwen' vooral 'gezond bouwen' betekent. Bij projecten met een tijdelijk karakter, of gebouwen die in de toekomst waarschijnlijk aangepast (uitgebreid, afgestoten, heringedeeld) moeten worden ligt het voor de hand om 'flexibiliteit' als belangrijkste duurzame kwaliteit te benoemen.
- Het voordeel van een technische benadering van duurzaamheid is dat technische ambities goed te vertalen zijn in meetbare prestaties in het Programma van Eisen. Het risico is dat de eis onterecht als ambitie wordt opgegeven. Ambities zijn immers per definitie kwalitatief. Zo komt het in de praktijk vaak voor dat een bepaalde meetlat zoals GPR, BREEAM of Greencalc als ambitie wordt meegegeven. Deze meetlaten kunnen onder bepaalde voorwaarden worden gebruikt als gunningscriterium of als onderdeel van het Programma van Eisen (zie ook bij 3.1.2.). Let op: Het vragen naar een dergelijke meetlat kan alleen in de vorm van een beschrijving hoe een bepaald – certificeringsniveau wordt bereikt, waarbij dient te worden verwezen naar publiek beschikbare documentatie. Aanbestedingsrechtelijk is het niet juist om als prestatie-eis naar het certificaat te vragen.

Voorbeelden

Ruimtelijke kwaliteit

“De gemeente Rotterdam wil ruimschoots voldoen aan de eisen van het Rotterdam Climate Initiative (RCI). Met dit project toont Rotterdam aan dat het mogelijk is om duurzaamheid te integreren in bijzondere binnenstedelijke architectuur. De herontwikkeling voldoet aan de meest strenge normen op het gebied van duurzaamheid. Het is een voorbeeld van het nieuwe integrale denken in de architectuur. Het gebouw is echter geen technisch experiment. Ook is duurzaamheid als icoon geen uitgangspunt voor de verschijningsvorm van de architectuur.”

Bron: Selectieleidraad Architectenselectie Herontwikkeling Stadskantoor Rotterdam, d.d.23 maart 2009

Functionele kwaliteit

“Het doel is een flexibel en aanpasbaar gebouw te realiseren. Met de term flexibiliteit wordt het volgende bedoeld:

1. scenario 1 - flexibiliteit in gebruik : flexibiliteit in het dagelijkse gebruik, zoals het eenvoudig aanpassen van de grootte van een ruimte;

2. scenario 2 - functionele flexibiliteit: flexibiliteit in de mogelijkheid om eenvoudig en in een korte tijd intern te verhuizen en functies uit te wisselen;
3. scenario 3 - flexibiliteit van de ontsluiting: flexibiliteit in de mogelijkheid om zones in het gebouw af te schermen en zelfstandig te ontsluiten, zodat delen van het gebouw toe te wijzen zijn aan (tijdelijke) gebruikers, zoals lichte kantoorfuncties;
4. scenario 4 - flexibel in volume: flexibel in volume, waardoor in een korte periode een deel kan worden aangebouwd.

Aanvullend is het gebruik van het gebouw of de grond na 30 jaar natuurlijk ook flexibel.”

Bron: Gemeente Amsterdam, stadsdeel Oost. Inschrijvings- en gunningsleidraad pilot scholenbouw Zeeburgereiland, d.d. 8 februari 2012

2.1.4 Financieel kader

Toelichting

Duurzaam bouwen heeft consequenties voor het financiële kader. Duurzaam bouwen heeft nog steeds de naam ‘duur bouwen’ te betekenen. Onderzoeken naar de meerprijs van duurzaam bouwen geven verschillende inzichten. Projectontwikkelaar BAM berekende in 2010 in opdracht van Agentschap NL dat bij een ‘Basis Duurzaam’ gebouw, met een energieprestatie coëfficiënt (EPC) van 1,1 de extra stichtingskosten ruim 7% hoger zijn dan wanneer wordt gebouwd volgens het Bouwbesluit met EPC 1,5. Bij een ‘Duurzaam Plus’ Gebouw met EPC 0,6 zouden de stichtingskosten zelfs 17% hoger liggen dan bij het huidige Bouwbesluitniveau.

Een hoge duurzame ambitie betekent ook een verhoging van de proceskosten. De voorbereidingsfase is vaak langer en kostbaarder door het uitvoeren van haalbaarheidsstudies door specialisten, en de advieskosten voor installatietechniek en bouwfysica zijn omvangrijker dan bij een regulier project. Ook de procedure om projecten te certificeren met voorhanden zijn duurzame labels van duurzame projecten kost tijd en geld.

Duurzaamheid kent ook een opbrengstenkant. Investerings in duurzaamheid kunnen zichzelf, met name als het gaat om klimaatinstallaties en energiebesparende maatregelen, terugverdienen. En hoewel onderzoeksresultaten niet sluitend zijn, zou de huurprijs van duurzame kantoren ook hoger liggen dan van niet-duurzame kantoorruimte. Dit geldt dan met name voor gebouwen op een zogenaamde ‘premium locatie’.

De financiële inrichting van het project bepaalt uiteindelijk in belangrijke mate de (on)mogelijkheden. Een rekenmodel dat gebaseerd is op de klassieke investeringsbenadering levert een heel ander beeld op dan een rekenmodel dat rekening houdt met de Total Cost of Ownership.

Aanbevelingen

- Hoe beter de duurzame maatregelen in het ontwerp(proces) zijn geïntegreerd, hoe lager de meerkosten zijn. Meestal wordt een duurzaam ontwerp pas duur als er in de ontwerpfase geen rekening gehouden is met bijzondere milieuprestaties. Als dan later alsnog eisen worden opgelegd ten aanzien van bijvoorbeeld het energieverbruik, betekent dat al snel een aanzienlijke extra investering in installatietechniek. Het verdient daarom aanbeveling om in een vroeg stadium helderheid te hebben over de ambities en eisen ten aanzien van duurzaamheid.

- De verdienkant van duurzaamheid kan alleen worden benut als bij het financiële kader rekening wordt gehouden met de totale levensduur oftewel de 'Total Cost of Ownership' (TCO). Het beleid is er dan ook op gericht om aanbestedende diensten te prikkelen om aanbiedingen volgens TCO te beoordelen, zoals ook de [Checklist Professioneel Aanbesteden van PIANOo](#) adviseert. De terugverdiertijden van installaties zijn mede afhankelijk van de energieprijzen en de capaciteit van de gekozen techniek. Er zijn verschillende tools voorhanden om de levenscycluskosten (LCC) en de CO2-emissies van verschillende producten en diensten te meten als hulpmiddel bij de besluitvorming bij aanbestedingen.
- Naast een levensduurbenadering zijn er andere manieren om duurzaamheid als opbrengstenmodel te beschouwen. Zo zijn er steeds meer voorbeelden waaruit blijkt dat duurzaam vastgoed een financiële toegevoegde waarde heeft zoals een hogere huurprijs, of meer bezoekers of klanten door het duurzame imago van het gebouw. Een gezond gebouw kan ook een daling van het ziekteverzuim betekenen. Door niet alleen vanuit de kosten maar ook vanuit de financiële toegevoegde waarde aan duurzaamheid te rekenen ontstaat meer oog voor de kansen van duurzaam bouwen. Het gaat steeds meer om het bouwen van de 'duurzame business case'. Dit begint met het beredeneren voor welke partijen het duurzame gebouw een meerwaarde oplevert waar zij geld voor over hebben.
- De ambitie om duurzaam te bouwen is voor veel partijen, en met name in de publieke sector, onlosmakelijk verbonden met de intrinsieke motivatie om maatschappelijk een bijdrage te leveren. Middels een maatschappelijke kosten – baten analyse kunnen ook deze overwegingen meetbaar worden gemaakt. betrekken. Een bruikbare tool is de Ecocost Value Ratio (EVR). Deze tool maakt het mogelijk om de zet de Ecokosten van een product af tegen de waarde van dat product. Door producten op hun EVR te vergelijken kunnen de oplossingen worden gekozen die de minste belasting van het milieu tot gevolg hebben.
- Maatschappelijk verantwoord bezig zijn, wordt steeds meer gezien als handelen vanuit een levensduurbenadering. De Cradle to Cradle filosofie bijvoorbeeld heeft de levenscyclus als belangrijkste pijler. Het uitgangspunt van deze filosofie is dat gebruikte materialen hun waarde altijd behouden en aan het einde van hun functionele levensduur op een andere plek opnieuw hoogwaardig gebruikt kunnen worden. 'Afval is voedsel, is het motto. Het levensduurdenken heeft direct invloed op de manier waarop de projectfinanciering wordt benaderd. Een term die in dit verband wordt gebruikt is 'circulaire economie'. In plaats van verlichting, vloerbedekking of installaties te kopen, leas u ze bijvoorbeeld. Aan het einde van de contractduur neemt de producent zijn producten weer terug. Een circulaire benadering van de projectfinanciering kan extra investeringsruimte opleveren, maar grijpt diep in op het inkoopproces. De aard en omvang van de (prestatie)eisen die bij een dergelijke projectorganisatie horen zijn moeizaam te verenigen met een traditionele architectenselectie. Het is daarom goed om deze afweging te maken voordat u start met de inkoopprocedure.

2.1.5 Projectplanning

Toelichting

Duurzame projectambities hoeven geen effect te hebben op de totale doorlooptijd van een project, mits het thema duurzaamheid tijdig ingebracht wordt.

Aanbevelingen

- Indien u ervoor kiest om de duurzame ambities door of in samenwerking met het te selecteren architectenbureau uit te laten werken (zie ook 2.1.3), kan het verstandig zijn om een aparte Schetsontwerpfase in het project in te passen. In deze ontwerpfase kunnen dan gerichte studies worden verricht naar mogelijke duurzame scenario's en oplossingen.

2.2 Verwachtingen ten aanzien van het ontwerp(bureau)

2.2.1 Ontwerpproces

Toelichting

Duurzame ambities hebben invloed op het proces. Ten eerste is een hoogwaardig integraal ontwerpproces nodig om kosteneffectieve duurzame oplossingen te bedenken. Dat wil zeggen dat bouwkundige input al in een vroeg ontwerpstadium wordt meegenomen bij het nemen van ontwerpbeslissingen. Het benoemen van het integrale aspect en de houding van de architect binnen die samenwerking is een voorbeeld van een duurzame procesambitie.

Een tweede manier waarop duurzaamheid in kan grijpen in het ontwerpproces is wanneer de wens ontstaat om het gebouw(ontwerp) te (laten) certificeren. BREEAM en Cradle to Cradle zijn certificeringsmethoden die in Nederland relatief vaak worden toegepast. De wens om een dergelijke certificering toe te passen kan worden benoemd bij de projectambities, maar heeft zeker ook invloed op het proces. Het certificeren van een duurzaam project, dan wel het beschrijven hoe een bepaald niveau is behaald, vraagt om een continue inspanning van alle betrokken partijen, waaronder ook de architect.

Een derde weg waarlangs duurzaamheid impact kan hebben op het ontwerpproces is de wens om het proces zelf te 'verduurzamen'. Dat kan fysiek zijn door het terugdringen van het 'procesafval' in de zin van gereden (of gevlogen) kilometers en papier- en inktverbruik. Bovendien valt er in sociaal opzicht te verduurzamen. De bouwsector staat bekend om een zakelijke en juridische cultuur. Duurzame projectambities kunnen aanleiding zijn om ook het ontwerp- en bouwproces zelf anders aan te pakken en (sociaal) duurzaam in te richten. Dat betekent bijvoorbeeld dat (informele) afspraken worden gemaakt over integriteit, transparantie en communicatie binnen het projectteam. Hieronder valt ook het tegengaan van het financieel uitknijpen van personeel, onderaannemers en leveranciers. Ook het betrekken van stakeholders in het ontwerp- en bouwproces is mogelijk onderdeel van een sociale procesaanpak.

Deze paragraaf van de leidraad is een goede plek om dergelijke ambities uit te spreken.

Aanbevelingen

- Het gebruik van BIM (Building Information Modelling) in het ontwerpproces is een praktische uitwerking van de behoefte aan een integraal proces. Architecten en adviseurs werken dan in hetzelfde 3D computermodel aan het ontwerp. Het voordeel is dat meteen duidelijk is of het ruimtelijke ontwerp, het constructieve ontwerp en het installatieontwerp goed op elkaar aansluiten of juist niet. Daarom ligt het voor de hand om dit als procesambitie op te geven. Het toepassen van BIM is overigens ook overheidsbeleid, althans bij de Rijksgebouwendienst.
- Door als aanbestedende dienst een gedragscode, manifest of soortgelijk

ambitiedocument te hanteren worden de intenties om sociaal duurzaam met elkaar om te gaan kracht bij gezet. Deze documenten zijn geen juridische instrumenten.

Voorbeeld

"Als publieke opdrachtgever zijn wij continue bezig met de onderwerpen 'maatschappelijke verantwoordelijkheid', 'integriteit', 'betrouwbaarheid' en 'transparantie'. Met de gedrags- code 'Publiek Opdrachtgeverschap' wordt weer een flinke stap gezet in het verbeteren en professionaliseren van de verhoudingen tussen de opdrachtnemers en opdrachtgevers. [...] Als publieke opdrachtgever streven wij met de gedragscode 'Publiek Opdrachtgeverschap'"

een tweeledig doel na:

- helderheid geven over de specifieke kenmerken van het publieke opdrachtgeverschap;
- een betrouwbare en integere opdrachtgever zijn, met respect voor de rol en positie van de (potentiële) opdrachtnemer.

Het hanteren van de gedragscode heeft een interne en een externe functie. Het biedt kaders aan onze medewerkers voor de uitvoering van hun werkzaamheden in relatie tot opdrachtnemers. Daarnaast geeft de code aan 'wat onze manieren zijn', wat opdrachtnemers minstens van ons mogen verwachten en wat wij van de opdrachtnemers verwachten, van de precontractuele fase van een project tot en met de afronding en evaluatie ervan."

Bron: Gemeente Rotterdam, Gedragscode Publiek Opdrachtgeverschap, n.d. Eigen uitgave

2.2.2 Profiel architect

Toelichting

Het lijkt voor de hand te liggen om voor het ontwerpen van een duurzaam gebouw een architect te selecteren die affiniteit en ervaring heeft met dit type opgaven. Toch kiezen opdrachtgevers er soms juist bewust voor om een architect te selecteren die zich niet als 'duurzaam' profileert. De achterliggende motivatie kan zijn dat u verwacht dat juist een -in duurzaamheidsoptiek- onervaren architect met verrassende oplossingen kan komen, of dat u vanuit maatschappelijke doelstellingen de markt met deze uitvraag wilt prikkelen om duurzaam te gaan handelen.

Er zijn grofweg drie mogelijke duurzame profielen voor architecten. De eerste is die van **inspirator**. In dit geval zoekt u een architect die echt het voortouw wil nemen in het formuleren en waarmaken van de ambities. Ze dragen een vooruitstrevende duurzaamheidsfilosofie uit en zijn binnen het project echt de drijvende kracht achter de duurzame ambitie. Dit profiel past goed bij een opgave met vooruitstrevende duurzaamheidsambities die nog niet zijn uitgewerkt in concrete eisen.

Het tweede profiel is die van **specialist**. In dit geval zoekt u met name een architect die goed in staat is om de opgegeven eisen en wensen ten aanzien van duurzaamheid te borgen. Dit zijn architecten(bureaus) die met name bouwkundig sterk zijn en vaak ook gekwalificeerde medewerkers hebben om duurzaamheidsberekeningen (EPC, GreenCalc, BREEAM-NL et cetera) uit te voeren. In dat geval kan het bureau uw ambities en eisen vertalen in een certificaat. Dit profiel past bij een opdracht met helder afgekaderde en concreet uitgewerkte duurzaamheidseisen.

Het laatste profiel is dat van **integrator**. In dit geval zoekt u vooral een architect die in staat is om als spin in het web de eisen aan duurzaamheid, esthetiek en functionaliteit te

verwerken in een gebalanceerd ontwerp zonder dat deze zelf een uitgesproken duurzaam stempel heeft.

Aanbevelingen

- De omschrijving van het gewenste profiel ten aanzien van duurzaamheid houdt idealiter logischerwijs verband met de selectiecriteria. Bij de beschrijving van het gewenste profiel is het echter niet de bedoeling om de selectiecriteria al te benoemen. Ten aanzien van het duurzame profiel valt bijvoorbeeld te denken aan formuleringen als 'een partner die samen met ons de uitdaging aan wil gaan om een innovatief duurzaam project te realiseren' of 'een bureau dat in staat is kennis en kunde van duurzaam bouwen te koppelen aan financiële randvoorwaarden' of 'Een partner die voorop loopt op het gebied van duurzame ontwikkelingen en intrinsiek gedreven is om duurzame waarde te creëren.'
- Wanneer u niet op een 'groen' profiel stuurt, kan het nodig zijn om aanvullende duurzame expertise in het ontwerpteam in te kopen.

2.3 Beschrijving van de opdracht

2.3.1 Gevraagde architectendiensten

Toelichting

De aard en omvang van de architectendiensten is voor een aanzienlijk deel afhankelijk van de bouworganisatievorm. Daarom ligt het voor de hand om de beoogde organisatievorm reeds in de selectieleidraad te benoemen. Bij een traditionele organisatievorm krijgt de architect (tenminste) een opdracht tot het maken van een uitvoeringsgereed ontwerp volgens de DNR2011. Bij een Design & Build project op basis van een ontwerp – ook wel Engineer & Build genoemd - is de omvang van de initieel aan te besteden architectendiensten meestal beperkter. Nadat de architect een Schetsontwerp, Voorlopig Ontwerp of Definitief Ontwerp heeft opgesteld, wordt het ontwerp onder verantwoordelijkheid van de aannemer verder uitgewerkt en vervolgens gerealiseerd. De aannemer kan de oorspronkelijk architect inzetten bij de uitwerking van het project – soms is dat zelfs contractueel verplicht – maar hij kan er ook voor kiezen om een eigen architect in te zetten. Binnen deze organisatievorm kan de initieel aan te besteden ontwerpopdracht onder de drempelwaarde uitkomen. De architectendiensten hoeven dan niet Europees te worden aanbesteed. Bij een vergaande geïntegreerde contractvorm zoals D(F)BMO (Design, Build, (Finance) Maintain and Operate) neemt een consortium de verantwoordelijkheid voor de prestaties op zich voor een lange contractperiode die tijdens de gebruiksfase doorloopt. Ook een duurzaam project kan met verschillende bouworganisatievormen worden gerealiseerd.

Bij de beschrijving van de gevraagde architectendiensten kunt u indien gewenst expliciet benoemen welke aanvullende activiteiten van de architect worden gevraagd om de duurzame ambities waar te maken. Te denken valt aan het uitvoeren van aanvullende (haalbaarheids)studies, het (mee) ontwikkelen van innovatieve ontwerp oplossingen en het vervullen van een coördinerende rol in een eventueel certificeringsproces.

Aanbevelingen

- Een traditionele projectorganisatie, waarbij de architect een volledige opdracht volgens de DNR 2011 krijgt, is waarschijnlijk een verstandige keuze op het moment dat de duurzaamheidsambities nog niet gedetailleerd zijn uitgewerkt. Deze vorm past ook

goed bij innovatieve duurzame projecten. Design & Build ligt meer voor de hand wanneer u in een vroeg stadium de duurzaamheidsprestaties contractueel vast wil leggen. Dit betekent wel dat de duurzaamheidseisen en wensen vooraf prestatiegericht (dus achteraf meetbaar) zijn gekwalificeerd en gekwantificeerd. DB(F)MO past bij een duurzaam project waarbij het levensduurdenken centraal staat, bijvoorbeeld als u principes van de circulaire economie toe wil passen. In de praktijk kan deze werkwijze soms haast vanzelfsprekend tot duurzame oplossingen leiden omdat het voor het consortium ook financieel loont om vanuit de levensduur van het project te redeneren. Initiële hogere investeringen in duurzame installaties bijvoorbeeld kunnen door het consortium zelf worden terugverdiend. U heeft hierop echter geen garantie, het is ook mogelijk dat een partij zich in een dergelijke contractvorm uitgesproken risicomijdend zal opstellen en voor gekende technologieën kiest. De voorbereidingen van een dergelijke organisatievorm zijn intensief.

- Ten aanzien van bijzondere werkzaamheden die de architect kan verrichten naar aanleiding van een duurzame ontwerp-opgave worden hier enkele van de vele mogelijkheden belicht. Als het de bedoeling is dat de architect (in de rol van inspirator, zie 2.2.2), een actieve bijdrage levert aan de duurzame conceptvorming, kan dat bijvoorbeeld in de vorm van een (aanvullende) opdracht voor de fase Structuurontwerp. Als u de architect als integrator (zie 2.2.2) ziet, dan is het de overweging waard om bijvoorbeeld een Total Engineeringsopdracht uit te schrijven. In dat geval biedt de architect niet alleen een honorarium voor zijn eigen diensten aan, maar contracteert hij zelf alle adviseurs en neemt deze kosten mee in zijn aanbieding (zie ook 5.5.2 van deze leidraad). Doordat de architect de adviseurs onder contract heeft, kan hij beter sturen. Tenminste een deel van de werkzaamheden die in de Standaard Taakbeschrijving onder het kopje 'projectmanagement' staan, komen in dit geval ook terecht bij de architect. Als u specifieke specialistische taken van de architect verwacht in het kader van het bewijzen / berekenen van de duurzame prestaties (in de rol van specialist, zie 2.2.2), dan kunt u dat aangeven door enkele concrete adviesdiensten zoals het maken van EPC berekeningen in alle ontwerpfasen op te nemen bij de gevraagde architectendiensten.

Voorbeeld

Brede uitvraag voor DBMO

"Stadsdeel Oost zoekt een marktpartij die integrale huisvestingsdiensten kan bieden. De contractpartij ontwerpt en realiseert het gebouw. Naast ontwerp en realisatie van het gebouw maken de diensten die een directe relatie hebben met het ontwerp van het gebouw deel uit van de opdracht. Ook het onderhoud aan het gebouw, kleine herstelwerkzaamheden, de schoonmaakdiensten, reststoffenmanagement en de gebouwgebonden energieprestatie behoren tot de opdracht die wordt aanbesteed. Bij het ontwerpen van het gebouw moet rekening worden gehouden met het efficiënt uitvoeren van deze diensten.

Voor het onderhoud aan het gebouw, de prestaties van het gebouw en de energieprestatie van het gebouw is sprake van een contractduur van 30 jaar. De contracten voor kleine herstellingen, reststoffenmanagement en schoonmaakdiensten hebben een duur van tien jaar. In de Outputspecificaties staan de te leveren diensten voor het project vermeld. De opdrachtnemer ontvangt een vergoeding voor de te leveren diensten op basis van het in de overeenkomst weergegeven betalingschema."

Bron: Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Oost. Inschrijvings- en gunningsleidraad pilot scholenbouw Zeeburgereiland, d.d. 8 februari 2012

2.3.2 Percelen

Aanbevelingen

- Een duurzaam project is bij uitstek teamwork. Een goede samenwerking tussen architect en adviseurs kan het verschil maken tussen kostenverhogende of kostenbesparende duurzame maatregelen. In de selectiefase werken deze partijen vaak al samen aan het project. Het valt in dit licht te overwegen om niet alleen een architect, maar een integraal ontwerpteam te contracteren. Dat betekent dus dat er geen losse opdrachten per discipline worden verstrekt, maar dat het hele ontwerpteam als één perceel wordt aanbesteed, bijvoorbeeld in een Total Engineeringsopdracht. De architect hoeft daarbij niet per sé de teamleider te zijn.

3. Voorwaarden

3.1 Voorwaarden met betrekking tot de opdracht

3.1.1 Inkoopvoorwaarden

Toelichting

De inkoopvoorwaarden zijn eenzijdig vastgelegde voorwaarden over zaken als te hanteren betalingstermijnen, garanties, leveringsvoorwaarden, auteursrecht en aansprakelijkheid. Duurzaamheid is tegenwoordig ook een belangrijk aandachtspunt in het inkoopbeleid. Voorwaarden formuleren ten aanzien van duurzaamheid is echter veelal maatwerk. Het formuleren van milieucriteria is projectafhankelijk en niet iedere opdracht leent zich voor social return. Daarom worden voorwaarden ten aanzien van duurzaamheid meestal in de vorm van bijzondere uitvoeringsvoorwaarden (zie 3.4.1) gegoten in plaats van algemene inkoopvoorwaarden.

Het opstellen van een duurzaam inkoopbeleid is de basis van een structurele inbedding van duurzaamheid in alle aanbestedingen. De term duurzaam inkopen is geïntroduceerd door de Rijksoverheid. Het handvat functioneel specificeren geeft de volgende definitie: “Het meenemen van een of meerdere milieu- en/of sociale aspecten in het inkoopproces”. Overheden stellen bij hun inkoop op drie terreinen eisen: milieu, sociale omstandigheden en social return. De sociale omstandigheden hebben betrekking op –met name de internationale- omstandigheden waaronder ingekochte goederen zijn geproduceerd. Social return heeft betrekking op het creëren van werkgelegenheid voor groepen met een afstand tot de arbeidsmarkt.

Aanbevelingen

- Met het ondertekenen van het [Manifest professioneel duurzaam inkopen](#) straalt je als organisatie de ambitie uit om duurzaam in te kopen en verklaar je dit ook te doen.
- Zie voor meer informatie over duurzaam inkoopbeleid de [Checklist Professioneel Duurzaam Inkopen](#) van PIANOo i.s.m. NEVI.
- Via [MVO Nederland](#) is meer informatie te vinden over sociale voorwaarden.
- Meer informatie over duurzaam Inkopen door het Rijk is te vinden in de brochure [Professioneel inkopen door het Rijk](#).

3.1.2 Programma van eisen

Toelichting

Het overheidsbeleid is om duurzame ambities zoveel mogelijk functioneel te specificeren. De functionele specificatie beschrijft de functies die het product of de dienst moet vervullen voor de gebruiker, ofwel: wat moet het product doen? Functionele specificaties zeggen niets over 'hoe' deze behoefte moet worden gerealiseerd. Hierdoor ontstaat maximale oplossingsruimte bij de aanbieders om tot de meest duurzame oplossing te komen. Richtlijnen voor functioneel specificeren zijn te vinden in het [Handvat functioneel specificeren](#) van het Ministerie van Infrastructuur en milieu.

Onder duurzaam inkoopbeleid vallen sociale en fysieke (milieu)criteria. In het Programma van Eisen staan in beginsel de fysieke criteria centraal. Hierin kan de aanbestedende dienst sociale overwegingen wel laten meespelen, waarbij de verdragsbeginselen nageleefd moeten worden. Voorbeelden van sociale criteria met een fysieke component zijn de toegankelijkheid voor gehandicapten, veiligheidsvereisten en vereisten die te maken hebben met de uitvoering van de opdracht (zoals het verplichten van het gebruik van arbovriendelijke technische hulpmiddelen).

De drie milieucriteria die in het overheidsbeleid centraal staan zijn **energie, gezondheid en materiaalgebruik**. Milieucriteria zijn eisen aan de prestaties van de in te kopen producten, bij voorkeur beschouwd over de hele levensduur (van grondstof tot gebruik en sloop/hergebruik). Voor veel producten zijn uitgewerkte milieucriteria op papier gezet. In de bouwsector zijn alleen voor kantoren milieucriteria ontwikkeld.

Het Programma van Eisen is feitelijk de meetbare vertaling van de kwalitatieve projectambities (zie 2.1.3). Duurzame meetinstrumenten zoals GreenCalc, GPR en BREEAM-NL kunnen helpen om de ambities om te zetten in meetbare eisen. Het gebruik van duurzame meetinstrumenten en met name van keurmerken is aanbestedingsrechtelijk complex. Een keur dient te zijn afgeleid van een Europese richtlijn, of de nationale uitwerking daarvan. In alle andere gevallen waarbij u naar een keur vraagt dient u gelijkwaardige alternatieven te accepteren, ongeacht of u wel of niet expliciet in de leidraad vermeldt dat u gelijkwaardige alternatieven accepteert. U dient de vereisten expliciet te maken, bijvoorbeeld door te verwijzen naar publiek beschikbare documenten op grond waarvan de aanbieder kan aantonen dat hij een gelijkwaardig alternatief kan aanbieden.

Aanbevelingen

- Veel opdrachtgevers hebben problemen met het goed verwerken van duurzaamheid in het Programma van Eisen. Wat opvalt is dat de duurzaamheidseisen bijvoorbeeld alleen in de technische paragraaf worden beschreven, terwijl duurzame ambities ook invloed hebben op de ruimtelijke en functionele aspecten (zie ook 2.1.3). Door de ambities eerst kwalitatief te beschrijven en pas daarna te specificeren cq meetbaar te maken kunt u er zeker van zijn dat de eisen aan duurzaamheid op de juiste plek in het Programma van Eisen landen. Het is ook mogelijk om in het Programma van Eisen een aparte paragraaf 'duurzaamheid' in te voegen.
- Een andere valkuil is een gat tussen de kwalitatieve omschrijving van de visie en ambities en de kwantitatieve uitwerking in toetsbare eisen. Zo is het bijvoorbeeld niet relevant om uitgebreide eisen aan een BREEAM-NL score te hangen, terwijl u met name geïnteresseerd bent in de energetische aspecten van duurzaamheid. Door de trechtermethodiek van **KOMPAS Light** te volgen, zorgt u ervoor dat u eerst uw ambities

formuleert en deze pas daarna vertaalt in concrete eisen. Laat u goed informeren over de kenmerken en voor- en nadelen van verschillende berekeningsmethodieken.

- Het principe advies van **KOMPAS light** is om het Programma van Eisen af te ronden voor aanvang van de aanbestedingsprocedure. Ten aanzien van de duurzaamheidseisen is eerder in de leidraad gesteld (2.2.2; 2.3.1) dat de mogelijkheid bestaat om de geselecteerde architect na gunning de duurzaamheid in het kader van een Schetsontwerp verder uit te laten werken. Het Schetsontwerp krijgt dan het karakter van een haalbaarheidsstudie. Het voordeel van deze benadering is dat de architect zijn/haar eigen filosofie integraal vorm kan geven in de uitwerking van duurzaamheid. Een nadeel en risico is dat in de Schetsontwerp fase blijkt dat de architect alsnog niet goed uit de voeten kan met de opgave en/of dat uw ambities niet haalbaar blijken. De keuze voor het een of het ander beïnvloedt ook de aard van de gevraagde producten in de gunningfase. Als de duurzaamheidsvisie nog niet goed is uitgedacht, is het vragen van een uitgewerkte visie als onderdeel van de gunningsfase realistischer dan een schetsontwerp. Het is namelijk niet alleen zonde van tijd en geld als het ontwerp na de gunning volledig opnieuw moet worden gemaakt, er zitten ook juridische angelen aan. Het is niet zomaar toegestaan om na gunning een totaal ander ontwerp te maken, omdat dat een wezenlijke wijziging is van de opdracht.
- Het Programma van Eisen kan in de aanbestedingsprocedure worden gebruikt ter informatie over het vervolgtraject na gunning, of direct als toetsing van de inschrijvingen. Het voordeel van het toetsen van een schetsontwerp aan specifieke (meetbare) eisen aan duurzaamheid uit het PvE als onderdeel van de gunningprocedure is dat je als opdrachtgever met grotere zekerheid kan stellen dat het geselecteerde ontwerp voldoet aan de duurzame ambities. Het nadeel is dat het aantonen van de duurzame prestaties in een vroeg ontwerpstadium om extra inspanning en kosten van de ontwerpteams vraagt. Een EPC berekening bijvoorbeeld op basis van een schetsontwerp is betrekkelijk onbetrouwbaar. De toetsingscriteria moeten in lijn zijn met wat in dit ontwerpstadium kan worden berekend. De toetsende rol van het Programma van Eisen in de aanbestedingsprocedure hangt ook samen met een meer fundamentele keuze voor het selecteren van een architect of van een plan (**zie ook 2.2.2**). Als de keuze vooral gericht is op het vinden van de juiste procespartner ligt het minder voor de hand om in de gunningfase al te toetsen op meetbare duurzaamheidscriteria.

3.1.4 Bijzondere uitvoeringsvoorwaarden

Nota bene: een deel van de tekst van de toelichting moet naar de duurzaamheidstab

Aanpassen tekst toelichting (deel naar duurzaamheidstab)

Toelichting

In **Aanbestedingswet artikel 2.80** wordt aangegeven dat de sociale of milieuoverwegingen met name ten doel hebben de beroepsopleiding op de werkplek of de arbeidsparticipatie van moeilijk in het werkproces te integreren personen te bevorderen, de werkloosheid te bestrijden of het milieu te beschermen. Als voorbeeld van sociale overwegingen wordt genoemd de verplichting in een overeenkomst om voor de uitvoering van de overheidsopdracht langdurig werklozen aan te werven of in opleidingsacties voor werklozen of jongeren te voorzien (**social return on investment**). Het Rijk past dit principe toe bij aanbestedingen boven de € 250.000. Doel is 5% social return per aanbesteding. Het is uiteraard mogelijk om als aanbestedende dienst afwijkende richtlijnen op te stellen. Milieuoverwegingen hebben betrekking op het tegengaan van nadelige effecten voor het milieu tijdens de uitvoering van de opdracht (niet te verwarren met milieuvorwaarden in

het programma van eisen waar het te realiseren project aan moet voldoen).

Wat betreft de mogelijkheden en onmogelijkheden van milieu- en sociale voorwaarden en criteria verdient het de voorkeur om het [Handboek Groen kopen](#) (milieuoverwegingen) en het [Handboek Sociaal kopen](#) (sociale overwegingen) van de Europese Commissie te raadplegen, alsmede het **dossier duurzaam inkopen van PIANOo** en het **dossier duurzaam aanbesteden van Europa Decentraal** te raadplegen. Het valt op dat deze dossiers niet of nauwelijks specifieke aandacht aan architectendiensten besteden. Zo heeft geen enkele eis van de Nederlandse duurzaamheidscriteria, die te vinden zijn in het dossier duurzaam inkopen van PIANOo, betrekking op de dienstverlening van een architect.

Aanbevelingen

- Verken de relevantie van bijzondere uitvoeringsvoorwaarden met betrekking tot duurzaamheid voor de ambities van uw organisatie en de specifieke context van het aan te besteden project.

Voorbeeld

“ De voorliggende opdracht is één van de opdrachten die door de gemeenteraad van Rotterdam is aangemerkt om een bijdrage te leveren in het creëren van werkgelegenheid voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, creëren van werkervaringsplaatsen en het creëren van stageplaatsen voor stagiaires.

Het betreft hier mensen vanuit de doelgroepen:

1. Uitkeringsgerechtigden WWB, IOAW en IOZA;
2. Uitkeringsgerechtigden UWV (Wajong, WAO-WIA, WAZ en WW);
3. Mensen met WSW indicatie;
4. Leerlingen van VMBO, VSO, MBO niveau 1 en MBO niveau 2 en praktijkscholen.

De bijdrage inzake Social Return van de opdrachtnemer bestaat uit de verplichting minimaal 5% van het honorarium in te zetten voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Indien de opdrachtnemer niet voldoet aan deze besteksvoorwaarde zal een bedrag op zijn betaling worden gehouden, ter grootte van het deel van het honorarium dat ten onrechte niet is ingezet.

Uitvoeringseis Social Return

- Optie 1: Bij de uitvoering van de opdracht dient tenminste 5% van het honorarium door de opdrachtnemer te worden besteed aan de inschakeling van personen met een afstand tot de arbeidsmarkt. In de vorm van plaatsing van mensen, het bieden van werkervaringsplaatsen of het creëren van stageplaatsen, dit mag ook werk zijn dat buiten de opdracht van dit bestek wordt gedaan. Van de 5% dient minimaal 2/3 van de in te zetten mensen te komen uit de doelgroepen genoemd onder de punten 1, 2 en 3.
- Optie 2: Of het aanbieden van compensatie orders, waarbij mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt van gemeente Rotterdam ingezet kunnen worden. De waarde van de compensatieorders zal hierbij voldoen aan tenminste 5% van het honorarium.
- Optie 3: Een combinatie van optie 1 en 2, waarbij de totale waarde tenminste moet voldoen aan 5% van het honorarium.”

Bron: Gemeente Rotterdam, Architectenselectie Collectiegebouw Boijmans van Beuningen, d.d. 15 mei 2013

3.1.5 Combinaties

Aanbevelingen

- Duurzaam inkopen is geworteld in de ambitie van de organisatie om maatschappelijk verantwoord te ondernemen. Dat betekent dat je niet alleen iets verlangt van de aanbieders, maar ook dat je als aanbestedende dienst zelf het goede voorbeeld geeft. Eerlijke kansen voor het MKB vallen daar ook onder. Vanuit een samenwerkingsverband kunnen kleinere partijen deelnemen aan aanbestedingen waar zij als zelfstandig bedrijf te klein voor zijn. Vanwege de investeringen in tijd en geld kan het verplicht stellen van een bepaalde rechtsvorm (zoals een BV) belemmerend werken om een samenwerkingsverband aan te gaan. Het is daarom aan te bevelen dit argument mee te nemen in de afweging of en zo ja welke rechtsvorm verplicht te stellen. Indien er goede motivatie is om een bepaalde rechtsvorm verplicht te stellen, is er nog de overweging om hier als opdrachtgever de helpende hand in te bieden.

3.2 Voorwaarden voor deelneming

3.2.1 Uitsluitingsgronden

Toelichting

De Aanbestedingswet somt de mogelijke uitsluitingsgronden limitatief op; andere uitsluitingsgronden zijn in principe niet toegestaan. Alleen de facultatieve uitsluitingsgrond met betrekking tot het voldoen van sociale premies heeft raakvlakken met maatschappelijke duurzaamheid.

Aanbevelingen

- Duurzaam inkopen is geworteld in de ambitie van de organisatie om maatschappelijk verantwoord te ondernemen. Dat betekent dat je niet alleen iets verlangt van de aanbieders, maar ook dat je als aanbestedende dienst zelf het goede voorbeeld geeft. De proportionaliteit van de uitsluitingsgronden moet in de gaten gehouden worden. Een aanbieder die in het verleden beroepsfouten en/of overtredingen begaan heeft, maar inmiddels voldoende maatregelen getroffen heeft om recidive te voorkomen, verdient een tweede kans.

3.2.3 Geschiktheidseisen

3.2.3.2 Financiële en economische draagkracht

Toelichting

Het is niet toegestaan onder de noemer financiële en economische draagkracht geschiktheidseisen te stellen op basis van sociale en milieuoverwegingen.

Aanbevelingen

- Duurzaam inkopen is geworteld in de ambitie van de organisatie om maatschappelijk verantwoord te ondernemen. Dat betekent dat je niet alleen iets verlangt van de aanbieders, maar ook dat je als aanbestedende dienst zelf het goede voorbeeld geeft. Eerlijke kansen voor het MKB en beperking van de transactiekosten vallen daar ook onder. Hier is actief op te sturen door de geschiktheidseisen ten aanzien van financiële draagkracht af te stemmen op de marktomstandigheden in de branche.

3.2.3.3 Technische en beroepsbekwaamheid

Toelichting

De [Handleiding Duurzaam Inkopen](#) 2011 van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu stelt

dat de Aanbestedingswet een beperkt aantal mogelijkheden kent om duurzaamheid als onderdeel van de technische bekwaamheid mee te laten wegen. Deze overwegingen kunnen alleen worden meegenomen in de technische geschiktheidseisen als de realisatie van het contract specifieke expertise vereist op duurzaamheidsgebied. De duurzame technische geschiktheidseisen die de Handleiding Duurzaam Inkopen noemt, zijn het vragen naar referentieprojecten, het stellen van eisen aan studie- of beroepsdiploma's van medewerkers en aan maatregelen inzake milieubeheer. Referenties met kritische duurzaamheidselementen kunnen onder meer betrekking hebben op de omvang van de opdracht, de wijze van uitvoering en de duurzaamheidskenmerken van de referentieopdrachten. Ten aanzien van de duurzame beroepsbekwaamheid valt te denken aan specifieke opleidingen en trainingen die gericht zijn op het uitvoeren van de werkzaamheden van medewerkers die worden ingezet. In theorie is het ook mogelijk om als onderdeel van de technische geschiktheidseisen te vragen naar de aanwezigheid van een milieubeheersysteem, zoals de ISO 14001, maar dan moet er wel een duidelijke relatie zijn met het uitvoeren van de opdracht. Dit is voor het uitvoeren van architectendiensten zelden van toepassing.

Aanbevelingen

- De mogelijkheid om het thema duurzaamheid in de geschiktheidseisen in te passen is beperkt. Het is vooral ook de vraag of dit wenselijk is, omdat het mogelijk tot uitsluiting van aanbieders kan leiden die de opdracht feitelijk aan zouden kunnen. Een alternatieve mogelijkheid is om onderwerpen als ervaring met duurzaam bouwen en het duurzaamheidsbeleid niet te toetsen als geschiktheidseisen, maar te beoordelen als selectiecriteria.
- Duurzaam inkopen is geworteld in de ambitie van de organisatie om maatschappelijk verantwoord te ondernemen. Dat betekent dat je niet alleen iets verlangt van de aanbieders, maar ook dat je als aanbestedende dienst zelf het goede voorbeeld geeft. Eerlijke kansen voor het MKB en beperking van de transactiekosten vallen daar ook onder. Hier is actief op te sturen door de geschiktheidseisen ten aanzien van technische en beroepsbekwaamheid draagkracht af te stemmen op de marktomstandigheden in de branche. Te veel en te zware eisen sluiten onnodig veel architecten bij voorbaat uit.

4. Beoordelingsprocedure

4.1 Selectiefase

4.1.1 Nadere selectie

Aanbevelingen

- Overweeg en onderbouw uw argumenten om de verschillende criteria onder brengen in de verschillende fasen van het aanbestedingsproces; de selectie, de gunning, realisatie of contractfase.
- Aangezien voor het ontwerpen van een project met duurzame ambities verondersteld kan worden dat specifieke ervaring of tenminste affiniteit met de duurzame opgave van groot belang is, lijkt loting als selectiemiddel niet wenselijk.
- De selectiecriteria bieden relatief veel ruimte om de ervaring, affiniteit en andere aspecten ten aanzien van duurzaamheid van de gegadigde mee te wegen. Hoe beter deze selectiecriteria in balans zijn met de visie en ambities ten aanzien van duurzaamheid, hoe groter de kans is dat de architectenbureaus worden geselecteerd die geschikt zijn voor de opgave. Net als voor alle overige selectiecriteria geldt, dient ervoor gewaakt te worden dat de criteria betrekking hebben op de aanbieder en niet op de aanbidding.

4.1.2 Selectiecriteria

Tekst toelichting aanpassen (deel over projectspecifieke selectiecriteria naar duurzaamheidstab)

Toelichting

Het thema duurzaamheid kan geïntegreerd worden in de selectiecriteria die KOMPAS light ondersteunt:

- **Ervaring uitklappen indien aangeklikt**

Het is mogelijk om ervaring met duurzaamheid als onderdeel van de selectiecriteria uit te vragen. Het ligt voor de hand om bewijsmateriaal te vragen in de vorm van (al dan niet gerealiseerde) referentieprojecten, waarmee architecten hun vaardigheden (kerncompetenties) op het gebied van duurzaamheid aantonen. Daar zijn grofweg twee mogelijkheden voor. De eerste is om de architecten per kerncompetentie op het gebied van duurzaamheid te vragen hun meest representatieve referentieproject in te dienen. De tweede mogelijkheid is om een aantal relevante referentieprojecten te vragen en deze te beoordelen op alle geformuleerde kerncompetenties. De tweede mogelijkheid stuit regelmatig op weestand in de markt. Indien de geformuleerde kerncompetenties zeer specifiek zijn, leidt het 'stapelen' van competenties ertoe dat het aantal recente relevante referentieprojecten zeer beperkt is, waardoor de mededinging feitelijk beperkt wordt. **Uitklappen tot hier**

- **Affiniteit met de ontwerpogave uitklappen indien aangeklikt**

Er zijn verschillende mogelijkheden om de affiniteit met de duurzame ontwerpogave te beoordelen. Een manier die in de praktijk veel voorkomt is het vragen naar een algemene bureauvisie op duurzaamheid. Het nadeel is dat het moeilijk is om hiervoor heldere selectiecriteria te formuleren. Het gevolg kan zijn dat iedereen even hoog scoort.

Een andere, concrete, manier om de affiniteit met de duurzame opgave te toetsen is te vragen naar een actief beleid van de aanbieder ten aanzien van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen. Voor de bewijsvoering valt te denken aan de aanwezigheid van een milieubeheersysteem, zoals het Europese milieubeheer- en milieuauditsysteem (EMAS) en de Europese/internationale norm voor milieubeheersystemen (EN/ISO 14001). Om aan te tonen dat men over een milieubeheersysteem beschikt, kunnen indieners een EMAS- of ISO 14001 certificaat overleggen. Gelijkwaardige certificaten of beschrijvingen dient u echter ook te accepteren.

Alternatieve mogelijkheden waarmee een aanbieder aan kan tonen dat hij een actief beleid voert ten aanzien van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen zijn bijvoorbeeld:

- Aanwezigheid van een actuele milieubeleidsverklaring;
 - Aanwezigheid van een milieuprogramma of actieplan om de milieubelasting te verminderen (denk aan de CO2 Prestatieladder of de PSO prestatieladder);
 - Aanwezigheid van een formeel aangestelde milieucoördinator of functionaris die de milieumaatregelen coördineert;
 - Aanwezigheid van een milieuverslag of andere managementrapportage waarin gerapporteerd wordt over de maatregelen en resultaten;
 - Aanwezigheid van een plan waaruit blijkt hoe het personeel geschoold wordt in milieuvriendelijk gedrag. **Uitklappen tot hier**
- **Personeel uitklappen indien aangeklikt**

Ten aanzien van het personeel valt te denken aan specifieke opleidingen en trainingen die gericht zijn op het uitvoeren van de werkzaamheden van medewerkers die worden ingezet (vergelijk 3.2.3.). **Uitklappen tot hier**

- Projectspectificie selectiecriteria **uitklappen indien aangeklikt**
Sociale en milieucriteria vormen een bijzondere categorie projectspectificie selectiecriteria. Deze kunnen ook betrekking hebben op de uitvoering van de opdracht. Een bekend voorbeeld is het sociale criterium social return on investment. Een aanbesteder zou ervoor kunnen kiezen om in de nadere selectie de ervaring met social return te beoordelen. In het kader van sociale criteria is ruimte om aandacht te besteden aan de positie van jonge architecten in het kader van eigen architectuurbeleid, indien u daar prijs op stelt. Bij milieucriteria valt te denken aan energieverbruik bij uitgevoerde projecten, energiebesparing/verbruik en gebruik duurzame energiebronnen bij gerealiseerde projecten (specificatie eigen rol), specifieke productinnovatie of diensteninnovatie, beleid ov-gebruik eigen werknemers (selectie), gebruik duurzame energiebronnen, energiebalans. **Uitklappen tot hier**

Aanbevelingen

- Stem de gewenste ervaring af op de aard en omvang van de eigen duurzame projectambities.
- Maak de vragen ten aanzien van de referenties met betrekking tot duurzaamheid specifiek. Gaat het bijvoorbeeld om energiezuinig bouwen? Of om duurzaam materiaalgebruik? Wees ook specifiek over de wijze waarop de ervaring wordt getoetst en beoordeeld.
- Het is natuurlijk ook mogelijk om het aan de aanbieder over te laten met wat voor referentieprojecten hij ervaring met duurzaamheid wil aantonen. Het kan dan wel lastiger zijn om de relevantie van de referenties te beoordelen.
- Het vragen naar referenties met specifieke duurzaamheidskeurmerken (zoals bijvoorbeeld GPR, GreenCalc, BREEAM) is niet zonder meer toegestaan (zie bij 3.1.2).
- Gebruik instrumenten als de CO2 prestatieladder en de Prestatieladder Socialer Ondernemen (PSO) als onderlegger voor het opstellen van sociale criteria. De CO2-Prestatieladder wordt beheerd door de Stichting Klimaatvriendelijk Aanbesteden & Ondernemen (SKAO). Het is een instrument dat bedrijven helpt bij het reduceren van CO2. binnen de bedrijfsvoering, in projecten en in de keten door energiebesparing, het efficiënt gebruik van materialen en duurzame energie. De PSO is meet hoeveel een bedrijf bijdraagt aan werkgelegenheid voor mensen met een kwetsbare arbeidsmarktpositie ('socialer ondernemen'). De PSO is ingericht als een prestatieladder met vier niveaus: een aspirant-status en trede 1, 2 en 3. Bedrijven met een PSO-erkenning dragen meer dan gemiddeld bij aan de werkgelegenheid van kwetsbare groepen. Zij doen dat bovendien kwalitatief op een goede manier.
- Duurzaam inkopen is geworteld in de ambitie van de organisatie om maatschappelijk verantwoord te ondernemen. Dat betekent dat je niet alleen iets verlangt van de aanbieders, maar ook dat je als aanbestedende dienst zelf het goede voorbeeld geeft. Eerlijke kansen voor het MKB en het beperken van transactiekosten vallen daar ook onder. Hier is actief op te sturen door de selectiecriteria af te stemmen op de marktomstandigheden in de branche. Effectief sluiten te veel en te zware criteria onnodig veel architecten bij voorbaat uit.

Voorbeeld

Affiniteit met de opgave

“De gegadigde beschrijft aan de hand van een van de ingediende referentieprojecten zijn visie en aanpak op het ontwerp, de realisatie en de exploitatie van een gezonde en duurzame onderwijshuisvesting. Aspecten die hierbij van belang zijn:

– Waarborging

De mate waarin aangetoond wordt dat vanuit de beschreven visie en aanpak wordt aangetoond hoe duurzaamheid, energieprestatie en een gezonde leer- en werkomgeving van het betreffende project is gewaarborgd tijdens ontwerp- realisatie en exploitatie van het project.

– Levenscyclus gedachte

De mate waarin de levenscyclus gedachte in ontwerp, bouw en exploitatie is geïntegreerd.

– Rol gebruikers

De mate waarin de gebruikers van de onderwijshuisvesting meer of minder zijn betrokken en de voordelen ondervinden van de gehanteerde visie en aanpak op duurzaamheid / energieprestatie / binnenmilieu in het referentieproject.”

Bron: Gemeente Amsterdam, stadsdeel Oost. Selectieleidraad pilot scholenbouw Zeeburgereiland, d.d. 22 december 2011

4.1.3 Beoordelingsmethodiek

Toelichting

U kunt desgewenst wegingsfactoren hangen aan de geformuleerde selectiecriteria. Door wegingsfactoren kunt u relatieve gewichten toekennen aan de afzonderlijke selectiecriteria (bijvoorbeeld het selectie criterium duurzaam bouwen weegt twee keer zwaarder dan het selectie criterium kostenbewust ontwerpen).

Aanbevelingen

- Zorg ervoor dat de wegingsfactoren een goede afspiegeling zijn van de uitgesproken ambities. Met andere woorden: op het moment dat duurzaamheid als een bijzondere ambitie is benoemd, is het vreemd als dit in de weging niet tot uitdrukking komt.

Voorbeeld

Onderdeel	Aspecten	(%)	(%)
Visie duurzaamheid	▶ Bevindingen ten aanzien van de benadering van architectuur, bouwkunde en techniek	80	20
	▶ Beeldmateriaal eigen projecten en voorbeeldprojecten	20	
Visie monument in relatie tot nieuwbouw	▶ bevindingen ten aanzien van de interactie tussen monument en nieuwbouw	80	20
	▶ beeldmateriaal eigen projecten en voorbeeldprojecten	20	
Visie Integratie van een passage met openbaar karakter en publieksfuncties in een gebouwcomplex	▶ bevindingen ten aanzien van logistiek, (sociale)veiligheid, beleving	80	20
	▶ beeldmateriaal eigen projecten en voorbeeldprojecten	20	
Referentieprojecten	▶ vergelijkbaarheid ten aanzien van excellente architectuur	50	30
	▶ vergelijkbaarheid ten aanzien van stedenbouwkundige inpassing	30	
	▶ vergelijkbaarheid ten aanzien van programma	20	
Omschrijving bureau	▶ de bevindingen ten aanzien van de capaciteit, kwaliteit, technische- en architectonische ervaring	50	10
	▶ beeldmateriaal eigen projecten	50	

4.1.4 Selectiecommissie

Aanbevelingen

- Zorg dat relevante expertise ten aanzien van duurzaamheid in de selectiecommissie aanwezig is.

4.2 Gunningsfase

4.2.1 Gunningscriteria

Toelichting

Het gebruik van EMVI als gunningscriterium is in beginsel verplicht bij aanbestedingen boven de Europese aanbestedingsdrempels en bij Werken onder de drempel. Om de duurzaamheid van de inzending in de gunningsfase te kunnen beoordelen, moet echter sowieso worden aanbesteed volgens het gunningscriterium van de economisch meest voordelige aanbieder. In het alternatief, de laagste prijs, is er immers slechts de beperkte mogelijkheid om op gekwantificeerde voorwaarden te toetsen. Selecteren op basis van de meest duurzame aanbieder of meest duurzame aanbieder is niet mogelijk.

EMVI bestaat uit subgunningscriteria, die volgens de regelgeving gevormd kunnen worden door onder meer de prijs, de kwaliteit, de gebruikskosten, de esthetische kenmerken en ook de milieukeurmerken respectievelijk de milieutechnische eigenschappen 'met inbegrip van zulke kenmerken die de productiemethoden betreffen.' Duurzaamheid is hierbij niet expliciet benoemd. Dat is niet erg, want de lijst met mogelijke subgunningscriteria is niet uitputtend.

De wijze waarop de mate waarin aan deze criteria beantwoord wordt 'gemeten' wordt, moet wel transparant zijn en dus nader omschreven. Het volstaat dus niet om 'duurzaamheid' of 'milieu' als criteria te noemen. Deze criteria moeten nader gespecificeerd worden. Gedacht kan worden aan bij voorbeeld (gegarandeerde) levensduur van constructiedelen, (gegarandeerde) onderhouds- of exploitatiekosten, energieverbruik, et cetera.

Wanneer gebruik gemaakt wordt van EMVI, kunnen ook sociale gunningscriteria worden toegepast. Voorwaarden hiervoor zijn:

- Verbonden zijn met het voorwerp van het contract;
- Geen onbeperkte keuzevrijheid toekennen aan de aanbestedende dienst;
- Uitdrukkelijk worden vermeld in de aankondiging van het contract en de inschrijvingsdocumenten;
- Overeenstemmen met de fundamentele beginselen van het Unierecht.

Aanbevelingen

- Het is van belang dat duurzaamheid een duidelijke plek krijgt in de gunningsmethodiek en voldoende zwaar wordt meegewogen. Laat waardeaspecten ten minste voor 40% meetellen.
- Overweeg een prijsplafond; dan wordt prijs minder zwaarwegend en ontstaat ruimte om de nadruk op kwalitatieve aspecten, waaronder duurzaamheid, te leggen.
- Voorbeelden van duurzame EMVI criteria:
 - Ontwerpvisie ten aanzien van het realiseren van integrale / vooruitstrevende / herkenbare / etc. duurzame ontwerp kwaliteit.

- Aantoonbaar maken hoe (de visie op) het ontwerp bijdraagt aan realiseren van de duurzame ambities binnen de gestelde randvoorwaarden ten aanzien van het (investerings)budget, bijvoorbeeld door het aangeven van:
 - Terugverdiertijden / Total Cost of Ownership
 - Alternatieve (terug)verdienmodellen
- Aantoonbaar maken hoe (de visie op) het ontwerp bijdraagt aan het verwezenlijken van bovenwettelijke eisen ten aanzien van milieuaspecten en duurzaamheid op basis van de subcriteria:
 - Ontwerpen van een gezond gebouw, rekening houden met de menselijke schaal en behoeften.
 - Creëren van een zo energie-neutraal mogelijk en milieuvriendelijk gebouw, ook in gebruik.
 - Toepassing van innovatieve installatietechnieken op gebied van verwarming, verlichting, water en lucht en de consequenties van gekozen toepassingen en oplossingen: levensduur, onderhoud en besparingen.
- Plan van Aanpak voor een duurzaam ontwerp- en bouwproces, waaronder bijvoorbeeld:
 - Betrekken van stakeholders in het ontwerp- en bouwproces;
 - Reduceren van de footprint van het ontwerp- en bouwproces;
 - Inpassing van de nieuwbouw in een kwetsbare locatie. Te denken valt aan het opstellen van een ecologisch werkprotocol. Hierin is aangegeven hoe het gebouw zodanig kan worden gerealiseerd dat minimale verstoring van flora en fauna optreedt.
- Plan van Aanpak voor het toepassen van Social Return.

Voorbeeld

Gevraagd wordt te beschrijven hoe wordt omgegaan met Duurzaamheid en hoe de aannemer Maatschappelijk Verantwoord Ondernemt. Op welke wijze duurzaamheid/MVO bijvoorbeeld tot uitdrukking komt in de selectie en contractering van onderaannemers en leveranciers. Tevens dient aangegeven te worden hoe hier invulling aan wordt gegeven in relatie tot het project, waarbij gedacht kan worden aan (zie ook PvE, bijlage 6):

- Herbruikbaarheid; van materialen, onderdelen etc. van het uiteindelijke product
- Exploitatiekosten; in hoeverre leveren maatregelen op het gebied van duurzaamheid winst op in de exploitatiefase (gas/water/elektra/etc) en op welke termijn / terugverdiertijd.
- Een lagere EPC dan wettelijk voorgeschreven
- De mate waarin het plan van aanpak voorziet in maatregelen die bijdragen aan een minimale CO2 belasting (zowel bij uitvoerig als bij de exploitatie). Daar waar mogelijk inzichtelijk maken van CO2 belasting.
- Werkklimaat

Concrete maatregelen en de beoogde bijdrage aan MVO en Duurzaamheid zijn maatgevend voor de score.

Bron: Gunningleidraad Design & Construct Gemeente Brummen, d.d. 13 juli 2011

4.2.2 Beoordelingsmethodiek

Toelichting

De gunningscriteria die betrekking hebben op duurzaamheid krijgen een bepaald gewicht in het geheel van de gunningscriteria. Dit gewicht moet van tevoren bekend gemaakt worden.

Voor het beoordelen van de verschillende aanbiedingen bestaan diverse methoden, zoals de 'puntenmethode'. Hierbij worden kwaliteit en prijs uitgedrukt in punten. Naarmate de prijs in een inschrijving hoger is, worden voor het criterium prijs minder punten toegekend, en naarmate de kwaliteit beter is worden voor de kwaliteitscriteria meer punten toegekend. Ook is het mogelijk om een vast honorarium inclusief verschotten voor te schrijven, waardoor de rangorde van de inschrijvers uitsluitend bepaald wordt door kwalitatieve criteria. De opdracht wordt uiteindelijk gegund aan de inschrijver die het hoogste aantal punten scoort op alle criteria samen. Daarnaast zijn er methoden waarbij kwaliteit wordt vertaald naar euro's en in mindering wordt gebracht op of wordt bijgeteld bij de prijs, of waarbij het behaalde aantal punten wordt gedeeld door de prijs.

Wanneer het niet mogelijk is het relatieve gewicht van de afzonderlijke gunningscriteria uit te drukken, verplicht [Aanbestedingswet artikel 2.115 lid 4](#) u de criteria op te sommen in afnemende mate van belang. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk om in eerste instantie uitsluitend te beoordelen op kwalitatieve subgunningscriteria, waaronder criteria met betrekking tot duurzaamheid. De kwalitatief beste inschrijving is dan de economisch meest voordelige inschrijving, tenzij de honorariumaanbieding van deze inschrijving significant - bijvoorbeeld 10% - verschilt van de op één na kwalitatief beste inschrijving. Uiteraard moet dit vastgelegd worden in de gepubliceerde beoordelingsmethodiek: de kwalitatief beste inschrijving is de emvi, tenzij het prijsverschil 10% of meer bedraagt ten opzichte van de runner-up. In dat geval is de runner-up de emvi.

Aanbevelingen

- Naarmate duurzaamheid belangrijker is, geeft men een hogere waardering aan de duurzame criteria.
- Prijs en kwaliteit zijn verschillende eenheden. Het is niet eenvoudig om deze op een effectieve wijze aan elkaar te relateren, zonder dat u het risico loopt dat in geval van prijsduiken de laagst geboden prijs eenzijdig de doorslag geeft. U kunt kiezen voor een vast honorarium of opsomming van de gunningscriteria in volgorde van afnemend belang om dit risico af te dekken.

4.2.3 Gunningscommissie

Aanbevelingen

- Zorg dat relevante expertise ten aanzien van duurzaamheid in de selectiecommissie aanwezig is.
- Toetsing inschrijvingsvoorwaarden
- Beoordeling honorariumbiedingen wordt ondersteund door werkwijze